

ספרותנו.

ד. י.

לפני שתי שנים יצא הספר הראשון מ. חזיונות ומנגינות של שאול טשרניחובסקי, ועתה הגה יצא גם הספר השני מקובץ שירים זה¹. יתרון הספר השני על הראשון בכל הוא. צעד גדול לפנינו אנו רואים כבר בזה, שהשירים בספר החדש גדולים יותר בכמותם ומפני זה מועטים במספרם: שמונים וחמשת העמודים שבספר הראשון כוללים שישים שירים ושמונים העמודים שבספר השני — רק עשרים ושלשה. שירים קטנים מתארים על הרוב רק הרגשות חולפות ורעיונות פיוטיים קלים. בעוד שבשירים גדולים אפשר שיתגלמו הרגשות ורעיונות יותר עמוקים. וכאלה אמנם יש למצוא בספר השני במספר הגון. כמו כן מרובה יותר בספר זה מספרם של השירים המקוריים (רק שיר מתורגם אחד יש בו: שיר הערש לבניי של ריכארד דיימל). ואולם העיקר הוא — כי גדול יותר ערכם הפנימי של השירים החדשים. רוב השירים שבספר הראשון הם שירי אהבה קטנים, יפים אמנם ומקוריים במדה מרובה, אבל בלי תוכן עמוק ביותר, בלי הניגונות ושאלות, שיהיו מושכים את לבנו ומועזעים את מוחנו. לא כן הספר השני. פה כבר עוברות לפנינו הרבה שאלות העומדות ברומו של עולם, הרבה אידיאות, נכונות ובלתי נכונות, אבל ראויות לתשומת לב. עולמו הפנימי של המשורר הצעיר נתעמק הרבה במשך שתי השנים שעברו בין ספר לספר. הסתכלותו נתחדדה והרגשותו חדרה יותר לפניו של עולם המחשבים ועולם ההרגשות. על כן נעשו ציוריו יותר עשירים בנוניהם והשאולותיו יותר מקוריות; על כן מעטים בספרו השני אותם השירים הקטנים והעליזים, שמרפרפים על פני שמחיות הדברים, שמשתעשעים בהרחים מצלצלים ומתהללים ברעיונות קלים. שירים קטנים כאלה, אשר, למרות יפים, הם סוף סוף רק מעשי נערות בלבד, אינם מרובים עוד בקובץ זה. ולעומת זאת יש בו הרבה שירים שהם פרי כובד ראש הסתכלות עמוקה. המשורר חדל להיות יוני עליו בלבד. הוא הכיר את העצב שבמבט ובחיים ונוכח, שאין די לשחקי בהרגשות. להשתעשעי באידיאות...

מבין מאלו, שתכונתו העצמית של המשורר לא נשתנתה ביסודה. רוב השירים (ששה עשר) הם גם פה, כבספר הקודם, שירים כלליים, ומעטם (שבעה) — שירים שתוכן עברי להם. והשירים הכלליים הם גם פה רובם על האהבה ועל הדר הטבע, ורק מעטם על שאלות מופשטות והגינות פיוטיים פילוסופיים. אך ראוי לשום לב, כי

¹ עי' למעלה חוב' מיג' ע' 58.

² חזיונות ומנגינות, שירים מאת שאול טשרניחובסקי. ספר שני. הוצאת "הנשיה" (ביבליותיקה עברית), ספר קביה), ורשא תרס"א, 80 עמודים.

בזכותן זה יתרים הם השירים שיש בהם גם רעיון פיוטי על אלה שמתארים רק את הטבע ואת האהבה לשם ציור בלבד: "יש שירים הם מהמין הראשון ורק עשרה הם מהמין האחרון.

הסגולה המיוחדת שיש לשירי האהבה של משרניחובסקי היא — האש הגדולה הלוחשת בהם והתלכזותה של האהבה עם הטבע. שירי האהבה שבחזיונות ומנגינות משונים הרבה מהמין השירים ממין זה, שמלאו את ספרותנו כל אלה המשוררים. בעקבות הינה ובירוק, שירים מלאים בפגינות ומתובלים בפסימיזמוס מלאכותי, הבא מתוך גדולת השוקות וקומן היכולת למלאותן שירים כאלה אינם מצויים בספרו של משרניחובסקי. רעננים ואמיצים הם השירים האלה ומלאים עזח עלומים. שפעת החיים הצעירים מסכה בהם בלי הרף, ואש התאוה הסוערת מתפרצת בהם ברב כח. אבל התאוה הסוערת הזאת מתמונת על ידי השקט והרומזיה אשר בטבע, ע"י הצניעות והתמימות שבו. שירי האהבה של משרניחובסקי מתלכדים תמיד עם חמדת הטבע והדרו ונעשים להרמוניה נעימה אחת. כן היה הדבר בשיריהם של גדולי המשוררים מימי שיר השירים ועד היום. רק בחיק הטבע יכול לצמוח סרח האהבה. בשיר האהבה העתיק שלנו אין אנו יודעים על מה להתפלא יותר — אם על ציורי מחלות האהבה שבו, שאין דוגמתם בכל ספרותנו המאוחרת, או על מחוות הטבע הנהדרים, שרק עם צעיר חזי על אדמתו יכול היה להסתכל בהם בעלצות כזו ולתארם בכשרון כזה. ואותה הערבוביה של אהבה עזה וטבע נחמד אנו מוצאים גם בשיריו של משרניחובסקי. המעולה שבהם הוא השיר הארוך. אנדות אביב, שנדפס בראש הספר השני (עמ' 5—11). המשורר מתאר את פעולת קו השמש על כל הישי, על כל עולם המציאות. מתחלה על הסרחים — וסרח אחר סרח עוברים על סנינו בכל יפעת גוניהם, המשמחים את העין ואת הלב. משרניחובסקי הוא הראשון, ששר בלשוננו על כל הפרחים האלה וקרא להם שמות. אחרי כן מתוארת פעולת קרן האור על העופות — ומחנות מחנות של צפרים עוברות לסנינו, שלכל אחת מהן הראה המשורר את מקומה הנכון. אחר כך באים הרמשים: הם עולים מכליות האדמה ומערוצי הגחלים. ממעמקים הם שואפים אל האור ואל החום: מן הקבר אל החיים. — מאפלה לאור היום. להם יהיה זכור כל נפתור, מעון — סרח. — מלא אור מן אל זין. כל היערים והגנים והשדות מתכנסים בזבובי רקמה מזוממים ושורקים ומקשקשים בכנפיהם, וכשהם מתעופפים למיניהם באור הזך לכושים בגדי צבעונים, הם נראים לנו כמרחים חיים וכציצים עפים. אך דגה המשורר עובר אל האדם, וסתאום הוא חדל לדבר על הדר הטבע, על החום ועל האור ועל היופי. כל אלה יחד כלולים באהבה:

עין השמש הם החיים,	מפעמקי נגני-לבו
והחיים אהבה הם,	תקר שירת-קקס-ענו.
ובאין אהבה שם הפנות,	פאלו מיתר-נגל עשור
מות-היעולל סבלי-אם.	תחת יד מלאה און
ובמלא-התבר מקום	אל מנגינות קרבית-קקס
אין — מקום, אשר אין	גבור נערץ העיר רון;
שמש אהבה שם וקרניו,	פאלו מאה-מעניגים הומים
קרני-אורה, קני-חן.	לאור-החרם בחד-שניו
אך אל לב-האדם פנימה,	בין ערוגות גינת-ביתן
פי יבקיע קו דקו,	פחאם עזרו קראו לריב.

והפְּרִיָּבָה - שִׁיר־עֲרָבִים.
בְּעֲדָנָיו רוּחַ וּכְאֵב,

בְּשִׁירָה אור וְקֶסֶם
וְחִלּוּמֹת לֹקְחִים לֵב.

והמשורר מתאר את החלומות האלה. שאור וחושך, טוב ורע משמשים בהם בערכוביה. האהבה מנחלת תענוגי גן עדן — והם מהולים בדאגה ובקנאה; האהבה גורמת יסורים וצער, אבל יש ביסורי האהבה מין נועם, שהאהובים לא יחליפוהו באושר הגנצח... עולמות שלמים, טובים ורעים, בוראת האהבה, והעולמות הללו מה נפלאים. מה עשירים הם:

עוֹלָם מְלֵא חַיֵּי־רֵנָה,	הַדְּמֻנִיּוֹת עַל פְּנֵי־נֶהָר.
חַיִּים סוֹעְרִים בְּיָם,	עֵת יָרֵחַ יִהְיֶה דוּם, -
עוֹלָם מְלֵא צְלִי־חַיִּים,	בְּעִבּוֹת־הַשּׁוֹשְׁנִים
רִגְשֵׁי־שֵׁשׁ חֲדָל־דָּם;	וּבְרִתּוֹת־רְצִי־אור,
רְצִי־עֲלִיּוֹן, תְּעֹלּוֹת,	בְּמִסְגֵּר־הַפְּנִינָה
שֵׁשׁ פְּרָחִים, הִגָּה גַל,	וּבְתִשְׁבָּצֵת־עֲרֵפֶל־מור, -
רִגְשֵׁי־עֲלִים, שְׁאוֹן־דוּמְיָה,	חָפְרוּ יַחְדוֹ וַיִּחַלְכְּדוּ,
שְׁבָרֵי־אור לְרִסֵּי־הַסָּר,	וּבְחֲרוּזִים עַד אֵין־סוֹף
עוֹלָם מְלֵא חִלּוּמֹת־זָהָב,	יֵשׁ תְּנֵה־רָנָה וַיֵּשׁ תַּפְקֵנָה
פְּלִגְרֵי־חום וּמְאורות־יוֹם,	פֶּהָר חֵישׁ בְּמַעוֹף־הָעוֹף.

זהו השירה הגדולה, שירת האהבה, ואלה הם העולמות, שהיא בוראת ומחברת בחבלי קסם. חלום ארוך היא כולה, אך מי שראה חלום כזה פעם אחת בחייו, ישאנו אתו עד יומו האחרון. בלשד חייו ישלם בעדו, ועל כן יהיה חרות על לוח לבו לנצח. רק עם צאת נפשו יעקרנו — בעקת לב ובחזק ידי.

והמשורר מספר לנו, כי הוא ראה חלום כזה. ביום אביב אחד, לפנות ערב, נתרפך המערב לפו על ידי קוי השמש האחרונים, והעבים, ששזטפו בקצה השמים, נראו מרוב אדמומית כאלו הם נוטפים דם. ולאט לאט נסתתרה השמש וכל הארץ לבשה שחורים, גם העבים האדומים נתעטפו שחורים, והחושך כסה את הגן הנחמד עם סרחיו רבי הגוונים. — ואז הופיעה לפניו פתאום, שובת לבו, והוא כחולם ולבו ער; עיניו רואות את הנערה, והנה על ראשה, כעשרה מבריקה באור שבעתים, זר של תולעות יוחנאי, שאורן הירקק מתנוצץ בתוך החשכה העמוקה אשר מסביב ודומה כאלו הוא בא מעולם אחר, מעולם האנדות והקסמים... האור הרך הזה, המלא קסמים, מרחף ורועד על עורה הרך והגח של הנערה המעוטרה, אשר עיניה גדולות, חולמית — ועמוקות מני ים — ונשקו במו השמים — רזי ליל ודמדומי ים...

כיצד מתלכדים הטבע והאהבה ברוחו של משוררנו להרמוניה אחת — אנו רואים גם בשיר: "ואת... (עמ' 12), האהובה עצובה, חיים זרו לה, אהבה זרה לה, והנה זה בא האהוב ומראה לה את כל ההוד וההדר, השפוכים על פני כל הטבע העשיר מסביב, הכל מנצנץ וסורח, השמש מאירה, מחנות שלמות של עופות טסות באויר הזך ותרועות ניל ממלאות את חלל העולם כולו, הוא פוקח את עיניה על הדר הקמה והגננים; החשה — ים חולם, חלב — כל גל, חיץ כסף לשפון וראשו אל על; ; לתרועות החיים התעורר כל בד, ורשט החיים כי חלף כל ציץ, ומלאו יונקותיו עסים ומיץ. כל האילנות מלבלבים ומתרחצים באור, הם שפורי האורה; ולעת כזאת, בתוך טבע נהדר כזה, יכולה האהובה לבדה להיות נונה ושוממה, מואסת בחיים ובאהבה!...

הטבע והאהבה כל כך נתקשרו במחו של המשורר עד שהוא עובר מכלי משיים מענין אחר אל השני. באחד משני השרמוסים הנחמדים (עמ' 67—69) מתאר המשורר בהכנסמטרים מצלצלים ומלאים עצמה את הדרים התלולים זה על גב זה. הנשקפים מבעד חלון חדרו הקטן. ופתאום, כשהוא משתקע בחלומו הנעים על דבר ארץ יפה, שבה נשמעת תמיד שירת הים הגאה, בשעה שאור השמש מתפרץ בגלים ומתרוצץ בגבכי המים, וזויה לאלפי ניצוצות ולרבבות שכרי הברק, — הוא זוכר את אלה העינים השחורות, המעבירות אותו על דעתו, ואת אלה השפתים הדולקות, המדליקות בעורקיו כל זרמי הדמים, — ונפשו נחלים תלהט: אש השמש ואש העינים מתלכדות יחד בדמיונו ונעשות לשלהבת אחת גדולה. הנוסכת עלינו קסם מיוחד, ככל הבערה גדולה, אשר יפיה אינו מתמעט על ידי גודל הנוק שהיא מביאה...

ממין זה הם רוב שירי האהבה של משרניחובסקי. שכרוץ הם נוסכים על הקורא ביסים ובצהלתם השוכבה. למשל, השיר: הנאווה מדילסברג (עמ' 63—64), אשר כדוב התוללות וקלות הראש שבו, כך רבה העליצות השפוכה עליו. — זו הצהלה החיה, הרנעית, המשכרת, בסגנון, אכול ושחה כי מחר נמות, שרק היינריך היינה ואלסרד דו מיסה (Musset) ידעו לתאר אותה כראוי. ואולם בשיריו האחרונים של משרניחובסקי יש שירי אהבה גם ממין אחר. אחרי שעובר השכרוץ, בא מה שקוראים האשכנזים קאמפזעניאממער, ואחריו — הנענועים על מה שעבר לבלי שוב עוד. הנוחם, האוכל את הלב כעש, מתואר בשיר, למרים (עמ' 13—14), המשורר מבקש מאת האהובה העזובה לבל תקללהו על שמסך רוש פתנים בכוס תענוגיה; כי הוא שלם לה בעד כל מה שלקח ממנה:

שְׁלַמְתִּי לָךְ בְּדַמִּי-לְבָתִּי נוֹגָה, בְּיָאוֹשׁ וְנַחֵם לְאַחַר זְמַן, בְּכִלְיוֹן נַפְשִׁי - נַפְשִׁי הִרַת הַנוֹגָה, - שְׁלַמְתִּי קֵל אֲשֶׁר נָתַתְּ. נָא אַל תִּקְלְלִינִי אֵת !	שְׁלַמְתִּי לָךְ! שְׁלַמְתִּי בְּטֵל-נְעוּרַי, בְּנִשְׁבֶּת־תּוֹם, שְׁאֵת מְצִית, בְּרִקְמָט - רֵאשׁוֹן הוּא לְיִצְוֹרִי - בְּחִירוֹמוֹת־רְךָ, אֵת קֶם הוֹפְעֵת... נָא אַל תִּקְלְלִינִי אֵת !
---	--

והנענועים על אהבה שלא תשוב עוד מתוארים בשיר נחמד אחר: מלאכי אהבה (עמ' 15—16). את המשורר הקיפו חלומות העבר, שפרחו בלבו לפני ימים רבים. הם עפו וגזו ממנו, כענן בוקר האביב וצפורת הנץ. הם מבקשים ממנו שישוב ויזכרם. אך הוא לא שכחם כלל. הם השאירו בלבו ריח ניחוח, שלא יתנדרף לעולם. אך להשיבם לתחיה אינו יכול למרות הפצו. הוא שולח את מלאכי האהבה: את השיר ואת הסנונית ואת קרן האור, למען יבקשו וימצאו את שאהבה נפשו וידרשו, אם לבה טוב עליו גם עתה. אך קרן האור ספה בתוך ענן התכלת, המכסה את פני כל זכרונות העבר, הסנונית פורשת כנפיה ונעלמת, ככל התקוות הכחובות, ורק השיר משוטט יום חמים לבקש אהבה. אך למחרת בערב שב השיר אל שולחו המשורר, קרב אליו מחריש ונוגה ונלחץ אל לבו מבלי להשיב דבר...

זה שיר של הלך נפש (שטיימונגסליעד), המזעזע את הנימים הדקים שבלב. הדאבה הנוגה והשוקמת, שבאה מתוך הנענועים על זכרונות נעימים, מובעת פה בחרוזים מלאים צער עמוק ויסורים אלמים.

השירים המתוארים את הדר הטבע בלבד — מועטים הם במחברת זו. כי תאורי הטבע משולבים בשירי משרניחובסקי תמיד ברעיונות פיוטיים אחרים, ורק לעתים

רחוקות הם מתוארים כענין במני עצמו. מהמין האחרון הוא כמעט רק השיר. הרדודי ערבי (עמ' 35—36). המשורר עובר על פני מחצב אבנים, שנעזב ברבות הימים. ההר, שממנו חצבו אבנים לפני איזו מאות שנים. מתרוסס עד לעבים כקיר ענק תצוקי אדומים כארמון ומלאים, יפעה זרה, פראית. ועורקים כהים נראים מה ושם בתוך הצוקים האלה. — הם עורקי המחצב, שהם כעין התכלת הכהה, כעישן הכפריים בסרם בוקרי. וכל זה משודה על הקיר, חן של תוגה ועצבת וינון לא מעולם זה. ומתוך הצוקים בולטים רנבי אבן גדולים ומעוררים זועה. אלה הן ימי ההר הכולסות, שהן בעיני המשורר —

בְּעֶצְמוֹת הָעֵנֶק וּבְגֵרְמֵי גְלִמֵי פֶחֶר,
שֶׁעָמְרוּ פְתָאם דּוּם, בְּאַחוּז בָּם הַפְּלִצוֹת,
וּמִצּוֹקוֹת הָעֵוִיּוֹת, וּנְפֶסֶק חוּט־חִיָּתָם.

וכשנענו קרני השמש כאבנים האלה, נהפכה אדמומיתן לדם, עד שהיה נראה כאלו נוטפות שני הסלעים דם המחלה ונחל בין החגרים. כל ההר נדמה או כשלה של איזו חיה ענקית משונה מן הדורות שלפני ההיסטוריה. וכששקעה השמש והכבר כלו נתכסה, בענן אנדות ועולם פלאים, נדמה להמשורר, שעוד מעט יבוא אחד הענקים מן הדורות הקדומים וירדוף אחרי תאו או אחרי ראם, וקול ענות גבורתו של הפרא הזה יתגלגל בחלל האויר הריק כרעם אדיר, והד הרים חזק יענה לעומתו, עד כי ירניזו את מנוחתם של יערי-העד אשר מסביב... אך הם, מסביב הם — וכקדם תישן ארץ — — —

זהו שיר מקורי, אשר הקוראים העברים לא בנקל יתרגלו אל תכנו ואל סגנונו... מן השירים שבהם מעוררים מחוות הטבע רעיונות פויטיים שונים בלב המשורר, נזכיר את השיר Nocturna (עמ' 22—24). בלילה בן-הגורים ולו הוד יפעה פראים, עולה המשורר על ההר, ששם גדל יער של עצי אורן, הנראים כנדהקים איש אל רעהו ממורא. הוא רואה את כל העצמה הבוטחת והדוממה של הטבע הבודד, האסל והנורא. הוא רואה את כל איתני הטבע — היער, ההר, הסהר — והוא מרניש את עצמו קרוב להם, הוא מרניש את עצמו כחלק מן הטבע, שאין לו סוף ושהכל בו, הכל, גם האדם עם כחותיו הדלים, ובכל זאת גם הוא, הטבע עצמו, אין ואפס הוא, מאחר שנצחי אינו, מאחר שבא מתהו ובהו ועתיד הוא לחזור לתהו ובהו... הוא קורא ליער, להרים, ללבנה ולשאר כחות הטבע:

אַחִים-אֵיתָנִים בְּתֵבֶל וּמְלֵאָה,
נִפְצִי-הַתְּהוֹ-וְהוֹבְהוּ וְשִׁבְרִי וְ
נָעַל הַנְּצַח בְּפָנֶיכֶם אֶת שְׁעָרָיו
וְעֶצְמָה וְחֶסֶן בְּחִיקְכֶם מִפְּנִים.

ישברי התהו ובהו הם, ובכל זאת הם מתחדשים בכל יום תמיד ולכחם אין גבול. וכאחר שאחיו הם, הוא מבקש מהם, שיחלקו גם לו מכחם ונבורתם כדי שיוכל

— עוֹז לְהַתְמַכֵּר בְּלִי-חֵת לְבָלְיוֹן,
לְהִיּוֹת, בְּהַשְׁנוֹת הַדְּמוּת וְהַיָּמִים,
חֹט אֶחָד בְּגֵרְשֵׁת כָּל בְּחוֹת-עוֹלָמִים,
רוֹקְמִים בְּגָרְוֵי וְאוֹרְגִים בְּפֶתֶר
חִידַת-הַחַיִּים, לְעַד לֹא תִפְתָּר.

לְרֹוֹת רְגִשָׁיו, לַחַיִּים יִרְעָבוּ;
לְמִצּוֹת יִסְתַּוְּנָה עַל גְּלִיו וּנְטָפוּ,
לְחֹג בְּסַעֲרֵת-הַחֶשֶׁק וְרִשְׁפוּ,
לְבִיר אֶת שְׁגִיּוֹן-הָאֵן וְשִׁפְרוּנוּ
לְחֹוֹת כְּסוּד־אֵלִים וּבְכֵל הַבְּר־גְּאוּנוּ;
וּכְשׁוֹף סוּעַת-חַיִּים וְעַמֵּד הַשְּׂאוֹן, —

פה התבטא הפנתיאיזמוס של המשורר הצעיר בחרוזים המזכירים לנו כמעט מקומות ידועים בחלק השני של פויסטי. פנתיאיזמוס זה נמצא גם באחד מהחזיונות נביא-השקר (עמ' 56—57). על השאלה: **איה אלהיו? עונה המשורר, שהוא בארץ, שנתנה לבני אדם:**

אֵילָן נָאָה, נִיר נָאָה - דְּמוֹת-צִלְמוֹ גַם בָּם,
 וְעַל כָּל הַר גְּבוּהַ יִתְעַלֵּם;
 מְקוֹם בוֹ רָגַשׁ-הַחַיִּים, בְּשָׁר דָּם,
 בְּצוּמָח וּבְרוֹמָם יִתְגַּלֵּם.

ואת עצמת החיים, שבקש מאת איתני הטבע, אותה מבקש המשורר גם בין קברות דור נכרי (עמ' 47—49). הוא רואה ארמון עתיק מימי הבינים. מאות שנים כבר חלפו עליו וחורבותיו עודן חזקות ומרצקות. הוא מנסה להסיע ממקומה אבן אחת מאבני החורבה, אך אינו יכול: היא כאלו חבוקה בנורעות ענקים. ועל לבו עולה זכרם של דורות הבינים, בוני הארמון הזה, עם פרשיהם, מבצריהם, מלחמותיהם עד לאין סוף, נבורתם ואכזריותם:

שׁוֹר! הִנֵּה הַגָּם מְבַצְרֶיךָ, הַדּוֹר גָּאָה,
 מְשַׁפְּחֵת-הַבְּרִנָּל, הַדּוֹר נְעִרְךָ, גְּדֵל-הַדְּעָה,
 הַשָּׁם צוּרִים קָנוּ וּמְכוּן-שִׁבְתוֹ רִכְסִים,
 וְנִשְׁקָף מְשֻׁמְיוֹ עַל בֵּית-הַנְּנָסִים!
 בְּאֲבְנֵי-עַד שְׁמָךְ, שֵׁם עַד, עַל אֲרָמוֹת,
 הַדּוֹר גְּדוֹל בְּאֲמוֹנָה וְכַבִּיר בְּאֲשֻׁמוֹתוֹ

ורעיון מקורי עולה על לבו, העמים בימי הבינים היו עוד צעירים, פראים, בעלי דם חם ורותח, שואפים למלחמות ואכזריות ושפך דם. והנה באה אמונה, שנולדה בקרב עם לא צעיר, מיושב, כובש את יצרו ומורגל ביסורים, ואמונה זו שמה כבלים על העמים הפראים האלה. הדם הרותח בקש לו מוצא, ומאחר שהדת החדשה הרחיקתה ממנהגיו הפראים והחפשיים, על כן נתגלתה שפעת הכחה המיותר של מצד אחד בבנינים ענקיים, שמתקיימים זה כמה מאות שנים, ומצד שני — במלחמות גדולות, כמלחמות הצלב, או — בשפיכת דמי ישראל, באינקוויזיציות לכופרים, בשרפת

המכשפות וכדומה, ובשפעת הכחה הצעיר והפראי הזה מתקרנו משוררנו מאד:

פֶּה בְּאֲרָמוֹן הַיְשִׁימוֹן, בִּירֵשֶׁת-בְּלִיּוֹן,
 פִּירְאָקָה תִּקְפְּנֵי עֲזוֹת-הַצְּמָאוֹן
 לְאוֹתוֹ תִּרְצוֹן הַנְּמָרִין וּבוֹעַר
 וּמַעְצוֹר לֹא יִבִּיר, וְלִפְנֵי הַסּוֹעַר,
 שֶׁהִכּוּ פֶּה גִּדִים וַיִּתְנַעֲשׂוּ
 וּבְדָבְרֵי-הַעֲפָה נָאָקוּ, רָעֵשׁוּ
 בֵּין פְּתָלֵי-כְלָאִמוֹ, הַלּוֹחֲצִים אוֹתָם,
 וְשִׁטְפוּ וְחָלְפוּ וְעָבְרוּ עַל-גְּדוֹתָם -
 לְהוֹת מְשַׁפְּעִים עַד אֶפְסֵי-הָאָרֶץ,
 לְמַלֵּא מְלֵא-תֵבֵל אֶדְ מוֹטָה וּפְרִיץ.

אהבתו של ששרניחובסקי להכביר, להעצים, להתקפה — מתגלה כמעט בכל אחד ואחד משיריו, הנה, למשל, שירי האדם (עמ' 17—18). מקדם מתוארת שירת האברה, המשתפכת, רעננה ובת חורים, אל חיק המרחביה, על מענית השדמה. אחרי כן באה שירת ההיכל, תפלת שומרי האמונים, בהתעמף נפשם לפני רוממות היצירה, כשהאנשים היותר גאיונים כורעים ברך בהכנעה וברוח נשברה לפני העצם העליון, הלך בסתר, והרוחות המתפללות לאושר של רגע, של דק אהר, לפחות, מתלכדות עם הנפשות המקללות את גורלן המר, עד שכל התפללות הללו נעשות נל אדיר אחד, העולה לרום. זהו, שירת אנוש בן חלוף, שירת אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רגויו, ואולם יש עוד שירה שלישית, שהיא יפה בעיני המשורר על אחת שבע: שירת הנפס, באופל בית חרושת, בשעה שמתרומם ענן של פיה. שיר נבורה זה הוא —

<p>וְלִנְגַה־לְהִקְבָּה וְלִנְקָמָה מְשׁוֹרְרִים. לְפָשׁ הַפִּיף, מוֹרְמָה הַתְּנִיחַ, - הִיא שִׁירַת - הָאֵשׁ עַל אֲדָמוֹת.</p>	<p>שִׁיר אֵיתָן מְרִיעַ, בְּקוֹל אִיוֹם, קוֹל נוֹרָא, בְּיָם הַנִּיצוּצוֹת, בְּשֵׁאוֹן־הַמִּקְבֵּת הַהוֹלֵךְ וְגִדּוֹל הַשִּׁיר לְהַמִּית - הַלְמוֹת־הַדְּרָעִים, עַל סֶדֶן מְתַפְוֹרְרִים</p>
--	---

שירת האישי סתם היא שירת הכח, שירת הנקמה, שירת הפמיש כשהוא
 הולם את הסדן...

משורר, האוהב כל כך את הנבודה ואת הנקמה והמתיחס אל הטבע כפנתיאיסט
 גמור, אי אפשר שלא יהיה קרוב ברחו לאותם הסופרים המפציצים בתוכנו בשנים
 האחרונות תורתו של נימשה. את דעתנו על אלה ועל שאיפותיהם כבר חזינו במקום
 אחר¹. יחוסנו אל שאלת שנוי ערכיך והפיכת הקערה על פיהי יכול להיות רק
 שלישי. להגביר את כח האגרוף בעולם לא נוצר שום עם, ומכל־שכן עם הנביאים;
 ואידיאלים של אלפי שנה אין משליכים ככלי אין חפץ בו ברנע אחר. ובכן אי־
 אפשר לנו לחבב גם את הדעות הנימשיאניות, הנמצאות באחדים משירי משרניחובסקי.
 לעולם לא נסכים אל הדעות האלה, שהן רק המטה לתחת. החיה שבאדם' בנוסח
 פיוטי חדש. ואולם יש הבדל עצום בין משרניחובסקי, המשורר, ובין חבריו בדעות
 האלה, הרוצים להחשב כתוקרים בעלי שיטה². הוא אינו משים עצמו בעל שיטה,
 אינו בא לשנות ערכיך ולהפוך קערותי. הוא כותב על הרוב, ככל משורר, תחת
 השפעת הרגע, ועל כן אינו אחראי כל כך על דבריו ועל הסתירות שבהם. כהפובליציסט,
 הרצה להיות מטיף ומורה לעם. מלבד זאת, הנה כל משורר צייר מוכרה להיות
 משוקע בחושיות (וינגליכקייט) פחות או יותר; כי הציור עצמו מצאו מהתרשמותם
 של החושים והוא מתכון לעשות רושם על החושים. משורר שאינו אוהב את
 החיים החושיים (דאס וינגליכע לעבען), שאינו מתאר את סערת התאוות, הוא יכול
 להיות בעל כשרון גדול בתור מטיף ומוכיח, דברן מצויין, או נאמר — נביא, אבל
 משורר אמתי, הכם הרשים באמנות היפה, לא יהיה לעולם, מי שמסיר מתוך השירה
 את ההתפעלות מן הכח והנבודה, אפילו מן הכח והנבודה הנופניים והגשמיים, מן
 המלחמה והנקמה, וביחוד מן התאוות לכל תהפוכותיהן וחליפותיהן; — הרי הוא נוטל
 את החיים מן השירה ומשליך קרנו על פרחיה היותר מרהיבים. אם נרחיק מעל
 אדמת השיר את רוח הקנאה והשנאה, לפני קרתו מי יעמוד? — אמר מוראליסט
 כשדיל (ב.אנרותיו חלק ו', עמ' 779). יש אמנם משוררים גדולים שמתארים אך את
 גענועי הגפש אל הטוב ואל הגשנב, את יסורי בני האדם ואת האהבה להאנושיות
 או לעם ידוע, וגם לנו יש משורר כזה, וה'נביא ליק שמו, אבל משוררים
 ליריים כאלה מסירים מעל השירה את תכשיטה היותר יקר — את הפלאסטיקה,
 יטהיה היא עושה את השירה לאחת מן האמנויות היפות; אפשר להחליט, שהמשוררים
 הליריים טובים, נעלים, רציים לנו יותר מן המשוררים הפלאסטיים או המשוררים
 הציירים, כמו שאפשר להחליט, שהנביאים והפילוסופים טובים ונעלים ורציים לנו יותר
 מן המשוררים בכלל. אבל כזה אין ספק, כי בתור משוררים ממלאים הפלאסטיים
 את תובותיה של האומנות היפה יותר מן הליריים. ופלאסטיקה בלי חושיות לא תצויר
 כלל, על כן אין להתפלא, שמשורר, פלאסטי, כמשרניחובסקי אוהב לתאר את כח

¹ עיין 'ספר השנה' של סוקולוב, כרך ב', עמ' 240—256, ביחוד עמ' 244—245.

האנרוף ומחבב את החיה הצהובה ומגנה לפעמים את תורת הנביאים. להסכים לדעות כאלו אין אנו יכולים ואין אנו צריכים; אבל בשירה יש להן זכות הקדום.

ועוד גם לזאת עלינו לשים לב: שאין לעשות את השירה לשפחה של האמת והמוסר. כבר לפני מאה שנה הותר הכרוז שילר ושליונג (בעקבות קאנט) על האבסורדיות של האמנות, כלומר, שהאמנות אינה משועבדת לתכליות ומנסות הבאות מחוצה לה. תכליותיה ומגמתיה מזנחות בה בעצמה, מאחר שהיא מספקת צורך פנימי של נפש האדם. שאינו תלוי בעצם וראשונה בצרכים פנימיים אחרים.

שלושה צרכים פנימיים יש באדם: א) הצורך באמת, ואותו מספק המדע; ב) הצורך בטוב, ואותו מספק המוסר; ג) והצורך ביופי, שאותו מספק האמנות. שלשת הצרכים האלה וספוקיהם אינם תלויים זה בזה. המדע יכול להיות גם בלתי מוסרי ובלתי יפה, למשל בשעה שהוא משמש להמצאת כלית-תותח, משוכללים או כשהוא מפלל בשקצים ורמשים; המוסר יכול להיות גם בלתי אמתי או בלתי יפה, למשל כשהוא מצוה להחיות את החלשים והחולים בנגוד אל חוק הטבע, הדואג רק לקיומם של החזקים והבריאים, או כשהוא מצוה להקריב את היפה לקרבן על מזבח המזב, וככה יכולה גם האמנות להיות לא אמיתית ולא מוסרית ולהשאיר בכל זאת אמנות יפה. ופה הובה עלינו להעיר על טעות אחת רנילה — לערוב את האמן באמנות. אם האמן יהיה אדם לא מוסרי או לא יבקש את האמת, אז לא תצלה אמנותו: מה שאינו יוצא מן הלב המרגיש, לזה לא יוכל להיות ערך פיוסי. אך הלא אפשר הדבר, שהאמן יבקש את האמת, אבל יטעה ויחשוב את השקר לאמת, או הוא יהיה אדם מוסרי, אך יטעה ויחשוב למוסרי מה שהוא בלתי מוסרי בעיני העולם כולו, ואז, אפילו אם נתנגד לדעותיו תכלית נגוד, מפני שאנו יכולים להוכיח את שקרותן או את אי-מוסירותן, לא תהדל עם כל זה יצירתו הפיוסית מלהיות יצירה פיוסית. אנדותיו של הוֹפֵמָאן יפות הן, אם כי אמיתיות אינן, והספור La Maison Tellier של מופאסאן יישאר ציורי למרות מה שאינו מוסרי כלל וכלל. ספרים מדעיים, פובליציסטיים או פילוסופיים, אם אפשר להוכיח שקרותם או אי-מוסירותם, מיד הם אובדים את כל ערכם, מאחר שכל עיקרם לא נכתבו אלא כדי ללמדנו דברי אמת או לישפר את מדותינו. לא כן האמנות היפה. היא באה, כאמור, לספק לא את הצורך בדעת ומוסר, אלא את הצורך ביופי; ואם האמת והטוב יחסרו בה, הרי יישאר עדיין היפה. באחד ממחזותיו של שֶכְסְפִיר נאמר, ישארן ביהם שוכנת להקף ימים. הדבר הזה הוא שקר מוחלט ונלוז לכל; אבל לצרכי האמנות היפה נחוץ היה לשכספיר, שביהם תהא כך וכך, — ושום איש לא יאשימהו על זה. כמו שאין מאשימים שום משורר על שהוא משנה בדראמה היספורית ממה שכתוב בדברי הימים, יסיר או חזיון אינו ספר למד מדעי, ואם רק יפה הוא, נוכל לסלוח לו על שחטא נגד האמת. וכן הדבר גם ביחס אל המוסר. יכולים אנו לחשוב, שהריגת שלשת אלפי הפלשתים, ובהם נשים וילדים שלא חטאו כלל, על ידי שמשון ה: בור לפני מותו, כדי לנקום את נקמת עניו, הוא מעשה בלתי מוסרי; ובכל זאת לעולם לא יחדל המקרה הזה להלהיב את המשוררים ולעוררם, שיתארהו ביצירות פיוסיות יפות. המעשה כשהוא לעצמו, מבלי שום יחס לערכו המוסרי, פיוסי הוא מאד.

ורגש היופי שבנו מתעורר לשמעו ומתפעל ממנו, אפילו בשעה שהרגש המסורי מוחה מחאה עזה נגדו.

ולפיכך יכולים אנו למחות מחאה עצומה נגד הדעות שבשיריו הנישואניים של משרניחובסקי, אבל אין לנו רשות למחות נגד מציאות השירים עצמם. מן הספור יש לדרוש רק זאת, שיהיו שיריו יפים, כלומר מנשימים בצורות פיוטיים את רעיונו של המשורר, ודרישה זו הם סמלאים על צד היותר טוב.

היסוד לכל הדעות הנישואניות האלה היא ההשקפה על הקולטורה היונית — בנגוד אל הקולטורה העברית והנוצרית, שהיא בעיני ניטשה ותלמידיו מקור שנאת החיים — כעל מקור העליצות, אהבת החיים וחמדת התענוגים. ביסוד הזה עצמו כבר עלה רקבו. הוא יסקר מזמכם, שכבר הגיעה השעה לבערו מן העולם. צריכים היו היליניסטים שלנו לקרוא את הספר הגדול של Psyche של Erwin Rohde או לפחות, את הספר הקטן: Der Pessimismus in der griechischen Lyrik של Anton Baumstark. בציטאטים מתוך דברי המשוררים והפילוסופים היוונים מן התקופה היותר קדמונית, מד אחר הומירוס, מוכיחים הספרים האלה, כי כבר במאה השמינית לפני ספירת הנוצרים היתה כל הספרות היונית מלאה רוח פסימיסטית עזה, ולא עוד אלא שאפילו הומירוס עצמו (או מחברי השירים המיוחסים לו) היה פסימיסט, אלא שתאר תקופה אנדית עתיקה, אשר בימיו נחשבה היא, אהרוי שחלפה כבר, לתור הזהבי של היונים, ובכך אין הפסימיזמום ושנאת החיים תוצאות הרוח העברי או יליד התלמוד והגטו, אלא שינוי, תוצאות רוח האדם, אבל כל זה יכולים אנו להציע לפני פובליציסט או פילוסוף, הבא לדומם את הרוח היוני ולהשפיל את הרוח העברי, אבל על משרניחובסקי המשורר אי אפשר לנו, כאמור, לבוא בשענות כאלה, ומנקודת האות זו, לא לבד שאין אנו צריכים להתמרמר על השיר יִדְנִיָּהּ (עמ' 30—33), שבו נמר משרניחובסקי את ההלל הגדול על ארץ יון ותרבותה, אלא יכולים אנו גם להשוב את השיר הזה לאחד מן השירים היותר יפים שבספרות העברית, אף כי לא נסכים להדעות הכלולות בו.

אחרי שתאר בפרטיות את ארץ יון, מתאר המשורר בהנמספרים מלאים עז את בני יון ואיליה:

וּבְאַרְצֵי-הַפְּלָאוֹת תְּהַלְכֶנָּה אֲלִילוֹת עֲדִינּוֹת וְנָאוֹת,
עוֹמְדוֹת בְּיַפֵּן לְנֶצַח, בְּאֵבֵי-עוֹלָמִים תִּפְרַחְנָה,
חוֹמְדוֹת וּמְחַבְבוֹת הַחַיִּים בְּסַעְרוֹת-הַחֶשֶׁק וְעֲדִינֵי,
מוֹרָא הַיּוֹפִי יֵשׁ לְשִׁישׁ עַל פְּנֵיהֶן, וּבְלֶבֶן אֵשׁ תּוֹקֵד,
וְאַתֶּן אֲלֵיכֶם עֲנָקִים, תִּקְשֶׁר וְפַחַד עֲפָתֶם,
פֶּחַ וּגְבוּרָה לְהִמָּה, וּבְרִנֵּי-עִשׂוֹת שְׁרִירִימוּ;
קְרוֹכִים לְאָדָם וְלִלְבָבוֹ וְחַפְצִים קָאֲשֶׁרוּ וּבְגִילוֹ,
וְאֲנִשֵּׁי-הָאָרֶץ עֲלִיזִים, וְנָאוִים, וְכַח בְּמִתְנָם,
חֶקְמָה וּגְבוּרָה בָּם נִשְׁקוּ, וְנִדְמוּ לְאֵלִים גַּם הֵמָּה,
דוֹר פְּאוֹת-נִפְשׁוֹ יוֹדֵעַ, וּבְסַעְרוֹת-הַחֶשֶׁק לֹא יבוֹשׁ,
יִגְבֵר לְאַהֲבָה יוֹקֵדָה, וְיֵאֱמָץ לְנִקְמָה בְּמִשְׁנָאָיו.

מנקודת הראות של האידיאל הזה מדבר המשורר בעמרו, לנכח פסל אמלוי (עמ' 50—52), ראוי לשום לב, שלא, ציאוס המרעים הוא האידיאל שלו, אלא אפולון, אל היופי והשירה וששון החיים. הוא אהב את אפולון על שהוא, אל הארץ.

על שהוא דומה לבני אדם ורק יפה הוא מדם ותקף מדם ובן אלמות. הוא אהב אותו על שהוא אלהי של דוד שפני החיים. — זה האל שהוא נכרי לנו חלה ולבית הכואבים. בית הכואבים הוא בית ישראל כולו. קצרי ומרעיי, סדופים וחזים. המשורר יודע, כי אל נכר הוא אמלון לעמנו, והוא מרגיש את כל התהום הרבה הרוכזת בין אלהי יזן ואלהי ישראל. הוא מונה אל אמלון בדברים הללו:

<p>בְּשֵׂאוֹנֵם וְהִמּוֹנֵם לְמַלְא עַד פִּיהָ. שְׂחָקִים וְרִחֲב־הַעֲרָבוֹת הֵן קָצְרוּ מִהַשְׁתַּרְעַ בְּפָרְזֵי הַפְּסָרִיד תּוֹרַת־אֲבוֹתַי מִדַּת־מַעֲרֻצָּיָה.</p>	<p>קָאֵתִי עֲדִידָה — הָאֵם הַבְּרַתְּנִי? הַגְּנִי הַיְהוּדִי רִיבֶנּוּ לְעוֹלָמִי... מִפִּי־אוֹקֵינוֹם בֵּין חֲלָקֵי־יָבֶשֶׁת תְּהוֹם הַרוֹבֵצָה בִּינֵינוּ יִבְצֵר</p>
--	---

ובכל זאת הוא בא אל אמלון, ביום נקעה נפשו בנסיסה לדורות. נפשו דבקה בחיים ובארץ. על כן אינו אהב את היהדות. היא נראה בעיניו ככחשה ומדולדלת ומצומקה: זקן העם — אלהי זקנו עמו! — קורא הוא בקצף. הוא מאשים את כל חכמי ישראל על שנולדו מן האל הגדול הגבור והנורא את כל גדלו גבורתו וסדראו. הן היו ימים, ואלהי ישראל נקרא בשם שדי — התקף, ואז היה. אלהי המדברי, אלהי כובשי כנען בסופיה, שצדה: לא תחזו כל נשמה! — וממנו שרדו חכמי ישראל המאחרים (שהמשורר מזרף אותם בדברים קשים מאד). את כל תקפו ונבורתו, ויאסרוהו ברצועות של תפילין... — הנתמרמר על במזימים חריפים כאלה או נשחק עליהם? איש שיש בו דעה לא יתרנו, כמשרניחובסקי וברדיטשבסקי, על שההתפתחות המוכרחת והבאה מאליה של רעיון האלות בישראל עשתה ברבות הימים את הרעיון הזה לנאצל ונשגב. מי שיש לו השקפה היסטורית על היהדות, ולא השקפה קלושה מן האויר, שנודף ממנה עוד ריחו של הראציונאליזמוס הישן, לא יחלים, שבמתכונן ובמהשבה תחלה השמידו חכמי ישראל מקרב העם את המושג. אל קנוא ונוקם: רק ההתפתחות המדרגה עשתה זאת. אבל הנרעין של אמת, שיש במענות הללו, הוא — שהיהודים נתרחקו ברבות הימים מעל חיי העולם הזה, והמסורת הדתית היתה אחת מן הסבות שגרמו לה. ועל כן, כשאנו מנסים כעת להשיב את עמנו לתחייה, אין לפנינו דרך אחרת אלא לשוב אל היופי והשירה וששון החיים, שנתגשמו ברמונו של המשורר רק ביון העתיקה, באליל היופי והשירה שלה. רעיון חדש אין בזה. כבר האשים נורדון (צדקיהו בבית הסקידות) את הנביאים על שעשו את עם ישראל, כולו רחגי' והשכיחודו את החיים המעשיים; וממש ככל הדברים האלה, אבל בנוסח נימשיאני, אומרים, נביאי השקר של משרניחובסקי (עמ' 53—55), ואחרי שדש ברדיטשבסקי בענין זה מאה פעמים ואחת, נעשו הרעיונות האלה עוד יותר ישנים, וזהו באמת מענה חזקה נגד, השירים הנימשיאניים של משרניחובסקי: משורר בעל כשרון מקורי אינו צריך, לשתון קמה שתון. ואולם ראוי לשים לב, כי אף על פי שתוכן השירים הללו נתישן כעת, עם כל זה פעולתם רבה על הקוראים, מפני שתמונתם פיומית היא מאד וסגנונם נמרץ, חריף ומקורי. מה שאין ההשקפות הכלולות בשירים הללו נכונות (אנו מטעימים דבר זה פעם בפעם, כדי שלא ליתן מקום למעות), זה לא ימנענו מלהכיר את פיומיותם. לא ספר מוסרי כתב משרניחובסקי, אלא שירים, שתכליתם להשביע את צורך היופי שבנו, ותכלית זו השינו על צד היותר טוב, בדעותיו נלחם — ומשיריו נשבע עונג.

ואולם, כשנתעמק מעט בשירים האלה, נמצא, שבאמת יש להם לא ערך אסתטי בלבד. כבר הזכרתי במקום אחר, שאפילו שדי'ל, הראש והראשון ללוחמי מלחמת

היהדות עם ההיליניזם, החליט גם הוא, שאלו היה ה"יודאיזמוס" מנצח לגמרי את ה"אסיציזמוס", לא היה העולם יכול להתקיים. כי היהדות והיווניות אינן שתי שיטות עיוניות בלבד, אלא הן שני כחות נדולים, הפועלים כאחד בנפש האדם. או לו לעם, שנתן לכח אחד שלפון נמור ומחלף על משנהו: הכח המדוכא יתנקם עד מהרה ויתחיל לדכא תחתיו את הכח שהיה שליט מקדם. או לו לעולם, אם דעותיו של נימשה תשלוטנה בו: כל הארץ תעשה או שדה-קמל אחד. אך אוי לו לעולם גם אם טולסמוי יהיה בו מושל יחיד: התבל כולה תהפך או לבית נזירים גדול. היהדות והיווניות יכולות וצריכות לדור בכפיפה אחת, להמצא בעם אחד.

אותו חלק מישראל שנשאר נאמן ליהדותו, כלומר רוב היהודים המזרחיים, נשתקע בחיים הדתיים יותר מדי, ומביט על העולם הזה כעל פרחוד; על כן, כדי להשיב לו את שוויהמשקל, יכולים אנו למצוא חפץ בשירים מעין אלו של משרני-חובסקי, ואפילו באיזו ממאמרו של ברדיטשבסקי. אנו יכולים להביט עליהם כעל סם שכנגדי. ההשתעברות היתרה להמסורת תנוצה על ידי ההתנפלות היתרה על המסורת. הקיצוניות שבאותה היהדות, שפרחה נשמתה מתוך לבה ונכנסה כולה לתוך דברים שבכתב, תנוצה על ידי הקיצוניות שביוניות הפרוצה, וה"ארציות" תתמוז עם ה"רוחניות". הלא זהו גם עיקר הרעיון הציוני: שאיפה לתת לישראל חיים ארציים, כדי שיוכל לפתח את אידיאליו הרוחניים.

מנקודת ראות זו אנו מוצאים חפץ גם בשיר המצוין, לנכה הים' (עמ' 58—62), המוקדש לבר-כוכבא, שבו, בנכור הנערץ הזה, רואה המשורר שריד נפלא מן העברים הקדמונים, אשר אבותיהם עוד שרו עם אל, ובחזקת יד לקחו ברכתו. גם רעיון מוסרי נמצא בשיר זה: שאין לתת כבוד ויקר רק למנצחים בלבד; לפעמים אנו צריכים לכרוע ברך לפני המנוצחים, שמסרו נפשם על רעיון טוב ונפלו שדודים במלחמה הקדושה. בר-כוכבא נפל חלל, ועם כל זה הוא יקר למשוררנו מהרבה גבורים, שבים מן הקרב בעטרת נצחון על מצחם:...

ככה אנו יכולים להבין גם את חפצו של המשורר להשיב ללוחמי מלחמת החירות בימי החורבן השני את כבודם, שגלה מהם באשמת אחדים מתכמי התלמוד, שקראו להם. בני בריוני, ועוד יותר — באשמתו של יוסף פלאביוס, שהציגם בספרו כפריצים ומרצחים. המשורר שואל את גולי ירושלים: איה קברות הקנאים? ועל שאלה זו הם עונים:

שְׁאֵל עִיטֵי-הַהָרִים, שְׁנֶקֶר עֵינֵיהֶם,	וְאֵל הַשָּׂאֵל אֶת עַמָּהּ, מֵאֲשֵׁרֵיו וְחֻכְמָיו,
שְׁאֵל אֶת הַקָּלֵב, אִי יִגְרַם עֲצָמָיו,	הַקּוֹרְאִים "פְּרִיצִים" לַטּוֹבִים בְּבִנְיָהֶם
שְׁאֵל אֶת הָרוֹחַ, אִי יוֹרֶה עַפְרָיו —	וּמִחִים שֵׁם קְרוֹשָׁיו מִלְבוּ וּסְפָרָיו.

אם היו ה"פריצים" באמת, הטובים בבנינו — וזהו שאלה מדעית והיסטורית, ואולם החפץ להשיב את כבודם לאנשים האלה, שמסרו נפשם לא על כבוד ועושה, אלא על חירות עמם, — החפץ הזה בודאי אינו יכול להחשב לדבר בלתי מוסרי.

אנו מדלגים על השירים: "טריאלטי", גם ציונה, Copriccio, ושירה, שאנו חושבים אותם לקלושים מאד, וישארו לנו עוד רק שתי הפואמות: "בין המצרים" (עמ' 40—46) ו"אמנון ותמר" (עמ' 70—80). הפואמה הראשונה ידועה לקוראי

השלח, כי בו נדפסה ראשונה (כרך ה' ע' 449). תכנה משוש הוא ובלתי מורכב. בימי המלחמה האחרונה שבין יון ותונרמה ישב בעיר שלוניקי יהודי אחד, ר' שמואל, ולו שני בנים: האחד, יוסף, עמד בבית אביו, והשני, משה, למד בצרפת. כשפרצה המלחמה, נספח יוסף על צבאות תונרמה בתור מתנדב; ואולם משה נספח על גרוד המתנדבים הצרפתיים, שיצאו לעזרת היונים: בעד יון, עם עולם, נמשנו נקריבה, כותב הוא לאבותיו המשושים, מי יתנה את תוקף צרותיהם של הדודים הזקנים, את חרדתם ויסוריהם?... כל הימים טובב שמואל הוקן בשוקים וברחובות, אולי תתגנב אליו שמועה, משדה המלחמה, הוא מנחם את אשתו הזקנה ומאמץ את לבה בתקה, כי בניהם ישובו מן המלחמה חיים ובריאים — הוקן מאמץ בדברי עצמו: בכוס-התנחומים, שהוא משקה את אשתו, גם הוא עצמו מתרדה. אבל לשוא תקות שמואל ואשתו, במלחמה אחת, שהתלקחה בין צבאות יון וגרודי תונרמה, הורנים שני האחים איש את רעהו בחושך, ורק לאור אש היריה הכירו איש את אחיו רגע אחד לפני מתם...

הטראגיקה העיקרית בתוכן זה הוא לא מה שאח הורג את אחיו מבלי משים, אלא — מה ששני יהודים נלחמים איש באחיו הורנים איש את אחיו, זה הם עושים בשביל עמים זרים ובשביל ארצות זרות, בעד יון, עם עולם, אשר מאז ומעולם הרבה לשמוך את דמי ישראל, וגם את נפשו, את תורתו, צדה לקחת ממנו... זוהי הטראגיקה האיומה של הגלות המרה...

אבל יותר מן התוכן חשובים לנו בסופאמה זו ציורים אחרים; למשל, ציור הר אפרים עם משעוליו העקלקלים, שבהסתעפותם הם דומים להנחש הענקי, פואה, שרבבות עגיליו יתפתלו בדרכים (עמ' 44), ועוד יותר יפים הם ציורי הפרירה של הדורים מן הבן היתא לצבא, בהרנשה דקה חש המשורה, שמרדתו של האב מבנו בכוח צריכה להיות שונה מאד ממרדתה של האם, האב אינו בוכה: לא נאה לנבר לבכות, רק מצחו נעשה קמשים קמשים, כאלו, חרשה בו הראנה, גבותיו התלכדו מאד, כמו מכאב עצור, ועיניו יבשות, אבל הן נצמדות אל פניו של בנו האהוב, כאלו פני בנו בכוח לו אבן שואבת... רק רעידת ידו הצטמדה היא האות האחד על צעור הגדול כים, לא כן האם:

ובכך חס-לקתו הבן יחבקנה
 ילצה אל לבו — שפתיהם נשקו.
 הנשיקה ארוכה: באלו כל חייו
 או יפקיד ביד אמו, שידיו חבקו.
 הנשיקה ארוכה: מאנו הפרד;
 בקה הפרד הנשמה מנייה — —
 עוד רגע התחזק העם ופתאם
 גם פניו התעונו ויגיעה בבכיה...

אך פאלון-בכות, פתלוף תור-תחוף,
 ורכבות-בדיו ינצרו השלגים
 סר תריד האם ער צוארי-העלם
 וכל קמשי-לחיה מלאו בפלגים:
 — האוסף ארצה, אהה בן-ספוחי?
 האוסף אשקה? — והיא מתרפקת...
 — עוד נשוב נתראה, — אלהים היודע...
 ונשיקות מאליפות היא אותו נושקת...

ציורים כאלה מוכיחים למדי, שלא רק לצייר את העצמים החיצוניים ואת היופי החיצוני יכול משרניתובסקי במכחול של צייר אמן: גם זעזועי הנפש ורעידותיה הדקות אינן מחרות לו.

נופלת מ-בין המצרים היא הסופאמה, אמנון ותמר, הותמת את הספר השני מ-חזיונות ומגנינות, באמת אין זו סופאמה כלל, זוהי אנדה עם, שלא עלה בידי המשורר למסדה לנו בתכונתה העממית. המאמרים מתנפלים על אוקריינה, ומפולגאה

הם מליכים שבי נער ונערה עברים, אמנון ותמר, אה ואחות (האם ילדי ישראל היו נקראים במאה הי"ז בשמות כאלה?...), שניהם נמכרים לעבד ושפחה בשתי צדדים שונות של מדינת קרים. הרבה שנים עוברות עליהם בעבודת טרה. תמר נעשית גוזלה ויפה, אך יסיה הוא אסונה: זקן עשיר רוצה לקנות לו את הנערה לסוכנת. תמר מסמיה ציודה בדמעתה, ואלהים שומע את קול בכיה: מפולניה באים לקרים שני זקנים צוסקים במצות. פדיון שבויים וסודים את אמנון ואת תמר, שלא הכירו עוד איש את אחותו. האהבה מתלקחת בלב שני הצעירים היפים, ואמנון לוקח את תמר לאשה... פעם אחת מתגלגלים הדברים ביניהם על אדות זכרונות ילדותם, ואמנון נוכח, כי תמר היא — אשתו ואחותו... הם מקללים את יומם ומחליטים לעשות. תשובת המשקל: לצאת ידי חובת גלות. הם מבקשים את מותם בערבה, אך שום חיה ונחש אינם גונעים בהם. לבסוף מתמלא אלהים רחמים עליהם ועושה את שניהם לפרה כסול. הוא הפרח הנחמד, שמיעמיטטערקען (Иванъ-да-Марья): בקנה אחד עולים סרח תכלת נחמד ופרה צהוב רך, זה האחרון נראה כאלו הוא נה על חזהו של הראשון. הקרא רואה, שאנדה זו, כמו הפרח, אמנון ותמר עצמה מורכבת היא משתי אנדות: מן האנדה התלמודית הידועה על דבר, בנו ובתו של ר' ישמעאל, ומאנדה נכרית על דבר מתצא הפרח, שמיעמיטטערקען. השתלבותן של שתי האנדות לא עלתה יפה ביותר, כי החלק העברי שבאנדה אינו מתקשר יפה עם החלק הנכרי שבה. ובכלל ראבון לב הוא לראות, שמשורר עברי אינו מבין, עד כמה האנדה העברית יותר נעלה ויותר נשגבה, שם, באנדה המדרשית, משתדכים בנו ובתו של ר' ישמעאל על ידי אדוניהם העריצים בעל כרחם, ובעל כרחם הם נדחפים לכילה, אך גם אז אינם רוצים להדחגן זה לזו והם פורשים זה מזו ובוכים כל הלילה, וכשמכירים לאור הבוקר איש את אחותו, הם מחבקים זה את זה ונעים בבכי עד שיוצאת נשמתם. וככה יש באנדה העברית עריצות נתעבה מצד אחד, ופרישות וסדרת הנפש ומיתת קדושה מצד שני, ואולם פה, באנדה הנכרית, הכל במקרה, וגם ההתהפכות לפרחים געשית בדרך גם, באופן שאין בזה רעיון פיוטי נעלה, רק ציור יפים של אמנון (עמ' 75—76) ותמר (עמ' 72) נותן כבוד ויקר לכשרונו הפלאסטי של משרניחובסקי.

על סגנונם של השירים אשר בספר השני קשה להוציא משפט הרוץ. מן הדוגמאות המרובות שהבאנו היו הקוראים יכולים להוכיח, שסגנון זה עשיר הוא למדי. משרניחובסקי מביע כל מה שבלבו, הוא אינו מבטא את רעיונותיו בדרך עקלתון ואינו מבליע בנעימה אותם הרעיונות, או אותם הציורים, שאין בשבולם מלים ביבולות ככל הדרוש. על כן הוא משתמש גם במלים תלמודיות, גם במלים לועזיות וגם במלים מתודשות — מה שלא הרשו לעצמם רוב משוררינו עד כה, לפעמים הוא מאנס את הלשון העברית ומכריחה, שתהא נשמעת לו ותהא מספקת לו כל צרכיו, וככה נעשה סגנונו מקולקל לפעמים, ולעתים הוא נעשה בלתי מובן כלל, קלקולים ומקומות בלתי מובנים יש ביהוד בשיר, בין קברות דור נכרי, מה פירושו, למשל, של החרח: כצוירי פתחים — ולו גילות נגרשות (עמ' 47)? או: מקלעת כל גידי עלינו תציעי (עמ' 49)? —. החרחם מקולקלים כאלה יש גם בשיר, לטובת היס, למשל: ובמשקע אצילות ינפץ הצל להגביל גבנוני שרירימו (עמ' 59); או: בעים רוחו תולם (מ'?) לחופש ודרורי (עמ' 60), ועוד. אך יש בסגנון שירי של משרניחובסקי חסרון עוד יותר גדול, מפני שהוא מרשה לעצמו להשתמש בערבוביה במלים מן המקרא והתלמוד,

אן הספרות המאוחרת זמן הלשונות האירופיות. על כן, למרות הדיוק הרב של סגנונו, שסמוך בלולה ביותר ואין בה אחדות השיטה מוגבלת בשמוש המלים. פעם הוא משתמש במלים ומליצות נרמזות מן המקרא, שפון איש ידע בירושון, כאשר פן המשוררים מימי נעוריו. המניד, ופעם הוא משתמש במלים חדשות ובמליצות נכרות, שגם המוחשיים הקיצוניים היו נרתעים מפניהן לאחוריהם. ולא רק במלים ומליצות, אלא גם בסדר הלשון (סינטקס), שבו מתגלה רוח השפה הרבה יותר מבמילות ובמליצות הבודדות, — משמשים אצלו ישן וחדש בערבוביה נוראה. לעצמים הפרטים מסודרת אצלו ממש כהפראזות שבספר איוב, וכמו ששם נחזק פירוש כדי להבין את הדברים, כך נחזק פירוש גם להרבה מחרוזי; ואולם לפעמים הוא עתב את כל חוקי לשוננו וכתב לעזית במלים עבריות—ואולם צעיר הוא עוד משוררנו זה, ויש תקווה, שלעתיד יתרחק משתי הקצוות הללו גם יחד. תקווה זו סתחוקת בלבנו, מפני שפגנונו של הספר השני מחזונו ומגנינות עולה הרבה על זה של הספר הראשון; ובין זה לזה הלא עברו רק שתי שנים.

אם נביא עתה להוציא משפט צדק על כשרונו הפיוטי של משרניחובסקי, נהיה אנוסים להחליט, כי משורר עברי אמתי, משורר הנותן יתרון להרוח על החומר, לתאורי הנפש הפנימית על ציורי הטבע החיצוני—לא יהיה משרניחובסקי. יותר מדאי הדוק הוא מרחח הגביאים, מן האידיאלים העבריים הנצחיים. הוא אינו מבין את הקדושה והמהרה שבחיים הישראליים הישנים, שהיו קרבן ארוך אחד, את ההוד וההזממת שבמסירת הנפש על מזבח הרעיונות הדתיים והמסוריים, את השירה העמוקה שביסורים, שבדרכי הנפש, שבאנחות ובדמעות, וכשם שהצער העולמי הכללי אינו מרגיש לו, כך אינו מרגיש! בצערה, היחיד במינו, של האומה הישראלית, למחיצתו של ביליק לא יכנס משרניחובסקי לעולם, ובכל זאת יש ערך גדול לשיריו. בהם הוא נוגע בצדדים כל כך מרובים של החיים הסוערים, בהם הוא מתאר מה שהוא רואה ומרגיש בבהירות כל כך מרובה ובצבעים כל כך מהירים, עד כי, למרות טעויותיו וקיצוניותו, הוא יכול לעורר את הלב הישראלי הצעיר על הרבה צדדים מן החיים, שעד כה לא הרגישו בהם בני נעורינו כראוי. אין משרניחובסקי משורר לירי גדול, אך משוררים ליריים היו לנו הרבה, בעוד שמשוררים אפיים פסקו מספרותנו מיום שמת נרדון, ומשרניחובסקי הוא הראשון, שיש לו כל הכשרונות הדרושים למשורר אפי אמתי. אין ספק, שיש במשוררנו זה חסרון עיקרי אחד, אשר בסבתו קשה יהיה לו להיות למשורר עברי לאומי: הוא נכון להקריב את הטוב על מזבח היופי. השקפה כזו לא תתקבל על לב עם ישראל לעולם. היופי לא היה ולא יהיה לעמנו לתכלית החיים: עשות משפט וצדקה—זוהי מטרם של החיים הישראליים. ואולם ראוי לשים לב, שהצורך ביופי טבעי הוא באדם לא פחות מן הצורך בטוב. היופי, כשהוא נעשה מושל יחיד או שליט עליון על מעשי בני אדם ומחשבותיהם, אינו לפי רוח ישראל, אבל אחד מן הצרכים הטבעיים הוא היופי לעם ישראל כמו לשאר העמים, או אם איננו עתה—צריך הוא להיות. עם המתעורר לתחיה אינו צריך לפתח רק צד אחד מחייו. יחד עם תחית ההכרה המסרית, צריכה לבוא גם תחית ההכרה האסתטית; יחד עם תחית האידיאלים הרוחניים שלנו, צריכה לשוב לתחיה גם אהבת החיים וששון החיים, כלומר השאיפה לחיים ארציים. הציוניות צריכה לאחד את

השאימות הללו, אם רוצה היא, שהעם השב על ידה לתחיה יהא שלם בנופו וברוחו ולא יתפתח בו כח לאומי אחד יותר מדאי על חשבונם של שאר הכוחות האנושיים של האומה, ואם ביאליק הוא המשורר האחד והמיוחד, המגשים בשיריו את הסגולות הלאומיות של ישראל סבא בגלות, הנה משרניחובסקי הוא המשורר היחיד והמיוחד גם הוא, המגשים בשיריו את הסגולות האנושיות של ישראל הצעיר בשעה שהוא מגסה כחו להשתחרר מן הגלות, בשעה שהוא מתעורר לתחיה ארצית ומדינית על אדמתו הדיספורית.

יוסף קלוזנר.

הערת העורך. במאמר הזה יש איזו השקפות יסודיות שאיני יכול להסכים להן. אך מפני שהמחבר לא יחידי הוא בהשקפתיו אלה, ורבים עתה, ביחוד בין בני הנעורים, המרחיקים עוד ללכת ממנו, לכן השבתי לי לחובה לתת מקום לדבריו, ומה שיש לי להעיר על הענין הזה אחשוב להציע במאמר מיוחד.